

Η ΕΚΘΑΜΒΩΤΙΚΗ ΛΥΣΗ

A

Θα ήτανε τουλάχιστον απάνθρωπο να επιχειρήσω ένα κείμενο κριτικό ή έστω «δοκιμιακό» για την Κοραλία. Στην πραγματικότητα δεν ξέρω γιατί αρχίζω να γράφω, δεν έχω τίποτα να γράψω, θέλω να πω μου είναι αδύνατο να βρω μιαν άκρη ν' αρχίσω κάτι να γράφω από τα ατέλειωτα, όλη αυτή η ιστορία είναι τόσο μπερδεμένη μέσα μου και τόσο απλωμένη, έχει περάσει κιόλας μισός χρόνος και σκέφτομαι τα χρόνια που πρόκειται να έρθουν, όλη αυτή τη μετατόπιση που επιφυλάσσουν στον καθένα μας, τους απίθανους μετασχηματισμούς, σκέφτομαι να μας τραβάνε και να μεγαλώνει διαρκώς η απόσταση, να αλλάζουν γύρω μας πράγματα και πρόσωπα, και ο δικός της χρόνος σταματημένος αμετάκλητα· να μάς βλέπει πάντα ακίνητη να χειρονομούμε, να ακούει, αμίλητη πάντα, τις φωνές και τους θορύβους μας. Θέλω να ξεπεράσω για λίγο την απιστία μου, να τη δω να υπάρχει πέρα από μάς, να φανταστώ πως βρήκε το βαθύ εαυτό της, χάνοντάς τον, γιατί δεν αγάπησε τον ίδιο το θάνατο, μα θέλησε μόνο να περάσει απέναντι, όπου από καιρό ένοιωθε να την καλούν ακαταμάχητα.

*Είναι ωραία εκεί πέρα, το ξέρω
στην 'Απουσία φέγγει το τραγούδι...*

Μια πάλη πού κράτησε καιρό, ο Θεοτοκάς πεθαμένος κι εκείνη στο φως του ήλιου να προσπαθεί να τον ανασύρει με χίλιους τρόπους, ένα βασανιστικό παιχνίδι διελκυστίνδας που ήξερε απ' την αρχή το τέλος του, μα το συνέχιζε με μεθυσμένο πάθος.

*Ποιος θα τραβήξει ποιόν
στην άλλη ζωή*

στον άλλο θάνατο;

.....
Κόσμος αλλιώτικος ολοένα με τραβά, μισός σιγή, μισός σκοτάδι.

B

Ταράζομαι ξαναδιαβάζοντας, πάλι και πάλι, τα ποιήματά της, τις προειδοποιήσεις, τις σαφείς (με το εκ των υστέρων φως) προαναγγελίες τους σε χρόνο ανύποπτο, μένω άφωνος μπροστά στη μακροχρόνια λειτουργία της ωρολογιακής τους βόμβας. Βλέπω αναστραμμένη την τραγική μανία τους, «τραγική ειρωνία» όπου ξέρε το δρών πρόσωπο και αγνοεί ο θεατής, καθώς μπροστά στα μάτια του διαδραματίζεται μια τραγωδία και ετοιμάζεται μια άλλη μεγαλύτερη, χωρίς εκείνος να υποψιάζεται πως ολόκληρα χρόνια στις φλέβες της χτυπάει το τικ τακ πού κάποτε θα ανατινάξει, μια απόφαση παρμένη ήδη, πού με τεχνητές εξάρσεις προσπαθεί να αναιρέσει, να θάψει μέσα της, ή να ξεχάσει.

Με την ορμή του τραγουδιού μεθώ το Θάνατο
τον κοιμίζω στο κορμί και οδεύω.

.....
Τώρα συμμάχησα με την Άφροδίτη
και χύνω τη ζωή στην αίστηση
εξαντλώντας το θάνατό μου.

Ή Κοραλία είδε στο πρόσωπο του θανάτου τη μόνη δύναμη που μπόρεσε να νικήσει τον ατομικό της θεό. Ήταν ο νέος κατακτητής, που κάρφωσε πάνω της το μαγνητικό του βλέμμα και ήταν αδύνατο πια να το αποφύγει. Είναι σίγουρη για την πορεία πού, σαν υπνωτισμένη, θα ακολουθούσε. Το

πρόβλημά της είναι μόνο πρόβλημα χρόνου, μιας επ' αόριστον αναβολής.

*Κύριε, είσαι χρήσιμος
όχι ακόμα όμως, όχι ακόμα.
με χρειάζεσαι
όχι ακόμα όμως, όχι ακόμα.
η εκθαμβωτική λύση
ας μου ανήκει.*

Ένα τεράστιο διάστημα που δούλευε το σκουλήκι στα έγκατά της άνοιγε το λαγούμι που θα την έβγαζε απ' το φως στο σκοτάδι, τόσοσ πόλεμος με συνειδητά διχασμένο τον εαυτό της, το ένα της κομμάτι για την ουτοπική της αλήθεια και το άλλο για τις εξωτερικές συναλλαγές, η ήρεμη επιφάνεια εκεί που στο βάθος συγκρούονται τα πιο άγρια ρεύματα, σαλεύοντας τα συντρίμια υπέροχου ναυάγιου. Τί να καθίσεις να μιλάς για «υπαρξιακές αγωνίες» και «υπερβατικά προβλήματα», είναι τουλάχιστο γελοίο, τί να κάθεται να αλέθεις άχρηστες λέξεις στον αέρα, και τι μάταιο όλο αυτό το κλωθογύρισμα, τι αδύναμο, μπροστά στο συνειδητό νεκρό, τι ανόητη υπόθεση τα χαρτιά και τα γραψίματα, όταν ένας δικός σου άνθρωπος πήδηξε απ' την ταράτσα. Και βέβαια μιλάω με ένοχή, και βέβαια ξέρω την ευθύνη όλων όσων, έτσι ή αλλιώς, βρισκόμασταν κοντά της, που δε μπόρεσε ένας, που δε βρέθηκε κάτι, να την κρατήσει και να τη στηρίξει.

*Κυνηγώ τη στερεότητα
μέσα στην επόμενη στιγμή πού αλλάζει.*

Έναι λοιπόν, δεν υπήρξε τίποτα που να βασιστεί στη στερεότητά του, εκείνη που πίστεψε πως είχε γνωρίσει σε μια αστραπή το Απόλυτο και δεν καταδέχτηκε το συμβιβασμό της επιβίωσης.

*Σκόνταψα στο φως και δάγκωσα ουρανό, ναι,
άλλα με τη σκόνη, όχι, δε συμμεάχησα.*

Ο θάνατός της είχε την έννοια της διακριτικής αποχώρησης απ' την πλατεία του θεάτρου, όπου το έργο ήτανε μέτριο και κακόγουστο, και όπου τα πάντα λιμνασμένα δεν κινούσαν πια το ενδιαφέρον, δεν τραβούσαν προς καμιά κάθαρση.

*Κι η φρεναπάτη, μέσα στη διαδικασία των πραγμάτων.
Κι εγώ μέσα στο γενικό παιχνίδι. Ο κλαυσίγελως!
Και ο κλαυσίγελως μέσα στο γενικό παιχνίδι. Χαίρετε!*

Θαυμάσια! Χαίρετε!

Έζησε εσωτερικά με τόση ένταση (γι αυτό και με τόση απελπισία), που η αμφισβήτηση της ξεπέρασε το συγκεκριμένο χώρο, το συγκεκριμένο χρόνο, τις γύρω συνθήκες και τα πρόσωπα, κι έβαλε σε δοκιμασία την ίδια της την ύπαρξη, ζητώντας την επιβεβαίωση του σκοπού της, την οντολογική, ανθρώπινη της δικαίωση.

Ξεσκίζω τη ζωντάνια των θνητών και τη χορταίνω.

.....

*Και τι ωφελεί ν' αντέχω
ως την άλλη στιγμή*

τι να την κάμω
τη φαντασμαγορία του κόσμου!

.....
Με την πνοή και το αίμα, τον βάρβαρο ιδρώτα,
τους αθώους ήχους και τους ηδονικούς χυμούς,
τίποτα δε γίνηκε, τίποτα δε συνέβη
εξόν απ' την αβυσσαλέα χαρά να υπάρχω.
Η Ζωή δεν είναι Ζωή, είναι Τρόμος Θεού.

Η συνειδητοποίηση των γύρω, του κόσμου, και του εαυτού
της, ήτανε διαυγής και διαπεραστική, γιατί ήτανε
συνειδητοποίηση της βασικής ουσίας τους, του αληθινού
πυρήνα τους, της πρώτης τους αρχής.

Εγώ, το ον οργανικό
Το εκουσίως κινούμενο
Το σπονδυλωτό, το θηλαστικό
Εγώ, ο δίχειρ, ο άνθρωπος,
Το θήλυ, η Κοραλία, εγώ,
Δε θα σωπάσω τώρα
'όχι τώρα
Δεν έχω ανάπαυση
Όχι πια

Γ

Σκέφτομαι πόσο οικεία θα πρέπει να της ήτανε η ιδέα του
θανάτου, πόσο αφομοιωμένη μέσα της, ενόσω ζούσε μια κοινή
—έτσι φαινότανε— ζωή σαν όλους, τι φοβερές εξάρσεις τις
ώρες της μοναξιάς, πού θέλησε να υποταχτεί, να συμφιλιωθεί
με τον ίσκιο του, να πάψει να της είναι εφιάλτης.

*Κάθε νύχτα κοιμούμαι με το θάνατο
τον εραστή τον αδερφό στην αγκαλιά μου.*

Μου κάνει εντύπωση το πόσο και σε άλλους ποιητές με παρόμοια μοίρα αφθονεί η λέξη «θάνατος», ενώ λείπουν σχεδόν εντελώς οι λέξεις «αυτοχτονώ» ή «αυτοχτονία». Στην Κοραλία τη συνάντησα μονάχα μια φορά, σε άσχετο μάλιστα στίχο:

*Λες ν' αυτοχτόνησε ο Θεός μητέρα,
σαν έφτιαξε τον κόσμο
δεν άντεξε την παραδείσια ομορφιά.*

Σα να υπάρχει ένα κρυφό ταμπού, μια απειλή που πάει να ξορκιστεί, και πάντα δηλώνεται έμμεσα ή με περιφράσεις. Στην Κοραλία έχουμε αρκετές τέτοιες έμμεσες νύξεις. Τέσσερις αναφέρονται σε τέσσερις αντίστοιχους τρόπους (μια φορά ο καθένας), ο πρώτος με τρόπο αποφατικό:

- α. Επειδή δε μπορώ να φυτέψω ένα παιδί, ή μια σφαίρα
μέσα μου, μόνη μου,
αν και αγαπώ των λουλουδιών το τέλος,*
- β. Στου μαχαιριού την άκρη φέγγει η ελπίδα μου...*
- γ. Ήλιος ο αυτοπυρπολούμενος, ο Άνθρωπος
καταλεί τη σάρκα του φωτίζοντας με τον καπνό της.*
- δ. Φίλησέ με μέ υδροκυάνειο.*

Υπάρχει και μια πέμπτη, στις «Μεγάλες Διαδικασίες», όπου δε φαίνεται καθαρά αν ή «συντριβή» προέρχεται από πτώση ή

από πιστόλι (μάλλον όμως από το δεύτερο, με μια ενδεχόμενη
καρυωτακική μνήμη):

*(ό ποιητής) περιπλανιέται με το σάβανο των λογισμών
ανάμεσα σ' ευδαιμονία και κατάρα
και πριν συντρίψει τούς κροτάφους του
η βαθύτερη έλξη του ολόκληρου τον εξαγνίζει.*

Όλες οι άλλες σχετικές αναφορές είναι γύρω από κάποια
πτώση ή πέταγμα — και, με μια «εκ των ύστερων πρόβλεψη»,
αυτό δεν είναι καθόλου τυχαίο. Φτάνω στο συμπέρασμα πώς
όχι μόνο ή πράξη ήτανε προ πολλού αποφασισμένη, αλλ'
ακόμα και ο συγκεκριμένος τρόπος. Αυτός ο τρόπος, που
φαίνεται ο τρομερότερος και οδυνηρότερος, πρέπει να έχει
πάρει μέσα της τή συμβολική προέχταση της λυτρωτικής,
απελευθερωτικής πτήσης (Η βαθύτερη πράξη είναι το
πέταγμα), μιας έντονης, αποχαιρετιστήριας εκδήλωσης
ζωής (κανένα νεκρό πουλί / δεν είδα στον αέρα) και
ταυτόχρονα της οριστικής κατάδυσης στον πυθμένα της
αλήθειας της (Κι είναι βυθός ανέγγιχτος ο κόσμος).

Η πρώτη, χρονολογικά, εικόνα πτώσης είναι από τις
«Απόπειρες», και μολονότι δεν έχει, νομίζω, καμιά συνειδητή
προαγγελτική σημασία (άλλη είναι ή νοηματική λειτουργία
της μες στο ποίημα), είναι αυτή η ίδια η συγκλονιστική η
περιγραφή, που κάποτε έμελλε να αφορά και την ίδια.

*Αν γκρεμιστείς, και τα μάτια γεμίσουνε χώματα, μη φοβηθείς
Αν φράξουν τα χείλη, τα μαλλιά σου ριζώσουν στη γη
αν τα στήθη βουλιάξουν στη λάσπη, μη φοβηθείς.*

Οι άλλες όλες είναι πολύ πιο έμμεσες, όχι όμως λιγότερο χαρακτηριστικές. Κι αν ακόμα πούμε πως δε δείχνουν την ήδη αποφασισμένη λύση πάντως σημαίνουνε (ας θυμηθούμε και τον τίτλο της πρώτης της συλλογής: «Απόπειρες») μια προδιάθεση, ή και την έστω ασύνειδη πρόθεση της.

*Μπορώ να σ' ατενίσω, ανάβοντας τα υπολείμματα της ορμής ,
και πετώντας τα στο κενό.*

.....
*Σε τί πηγάδι μέσα με τραβάει
και δε σιμώνει ούτε φωνή να βοηθήσει.*

.....
Στο επόμενο πήδημα θα κρατήσω την αναπνοή μου.

.....
*Όλα τα πηγάδια αντιλαλούν το πράγμα που πέφτει.
Τί νάταν; ρώτησα. 'Αγαπώ τα βάθη.*

.....
*Δύσκολος ο ουρανός, η αντίθετη έλξη της πέτρας.
(...) Στα βάθη η κρυφή άγκυρα περιμένει να την ανακαλύψεις
(...) Κι εγώ που γύρευα βυθούς και ύψη, δεν εναντιώθηκα.*

.....
Κι άναυδη φιλιώθηκα με το κενό.

.....
*Στοιχίζει ή σκάλα. Ο τοίχος.
Γι' αυτό τολμώ
ανάποδα, με το κεφάλι.*

.....
*Διαστέλλεται, συστέλλεται ο χρόνος
κτυπάς στον τοίχο με τέτοιες σκέψεις.
Κι έχω να σπάσω κόκκαλα*

για να βρω τούς άλλους.

Μου έρχεται στο νου η καταπληχτική περίπτωση ασύνειδης προβίωσης του ζωγράφου Victor Brauner που, σε ανύποπτο χρόνο, ζωγράφισε σ' ένα πίνακα τον εαυτό του με χυμένο το αριστερό του μάτι. «Προφητεία» που επαληθεύτηκε λίγο καιρό αργότερα, όταν πάνω σ' ένα καυγά ο ποιητής Robert Desnos τον χτύπησε άσχημα, βγάζοντάς του πράγματι το αριστερό μάτι.

Δ

Είναι με μια οδυνηρή περιέργεια που προσπαθώ να συνεικάσω που μπορεί να οφείλεται η ιδιαίτερη αυτή σχέση της Κοραλίας με το κενό. Μένω καρφωμένος στο θέμα του θανάτου της, στη διαδικασία και στα συμφραζόμενα του, γιατί ξέρω πώς για κείνη δε σήμαινε το τέλος της ζωής της, αλλά την κορύφωσή της, πώς υπήρξε το σταθερό σημείο που γύρω του περιστράφηκε — με αναπτυγμένες φοβερές φυγόκεντρες και κεντρομόλους ταυτόχρονα δυνάμεις — ένα τεράστιο διάστημα.

*Και τι φρικίασμα ζωής ο θάνατός μας
Και τί φρικίασμα θανάτου ή ζωή.*

Αυτό το ζευγάρι της ζωής και του θανάτου το συναντάμε πολύ συχνά στην ποίησή της, και μάλιστα σε μια διαλεχτική σχέση που τείνει σ' ένα περίεργο είδος σ ύ ν θ ε σ η ς, και είναι αυτή ακριβώς η μιχτή κατάσταση που η Κοραλία δεν τη συνέλαβε θεωρητικά μόνο, αλλά τής είχε γίνει το κύριο βίωμα.

«Έρωτα πως να σε κράξω, πώς να σε ζήσω;»
(...) ζωή του θανάτου, θάνατε της ζωής μου.

.....
Τη ζωή μου, το θάνατό μου μαζί σου
σ' άλλη ζωή, σ' άλλο θάνατο, μαζί σου.

.....
Πλέουμε μαζί νεκρός και ζωντανή.
Κι ο τάφος μια παγίδα ξένη.

Μέσα στη γενική της άρνηση και την ριζική της αμφισβήτηση —το μηδενισμό της, να το πω σωστά— με εκπλήσσει η σταθερή της πίστη για την αθανασία του όντος, για την ύπαρξη και για την επιβίωση της ψυχής, που τη διατρανώνει μάλιστα με τον καθαρότερο τρόπο.

Όλα σαπίζουνε, εξόν από την ψυχή

.....
Είμαι μια μελλοντική ψυχή
κι έχω να τελειώσω μια ζωή
με πράγματα της σάρκας.

.....
Είμαι στέρεος, γιατί μάχομαι έξω από το σώμα.

.....
Ο θάνατος δεν είναι θάνατος, είναι τρόμος Θεού
δρόμος προς την τερατώδη γαλήνη Του.

Μέσα στην περιληπτική έννοια «θάνατος» η «αυτοχτονία», όπως βέβαια και μέσα σε κάθε περιληπτική έννοια (κι όλες οι έννοιες είναι περιληπτικές), πράγματος ή ιδέας, χωράνε χιλιάδες επιμέρους έννοιες, πού είναι ατομικές περιπτώσεις,

μία μία, με τα δικά τους χαρακτηριστικά και τη δικιά τους ειδοποιό διαφορά, που τις κάνει μοναδικές κι ανεπανάληπτες, ο θάνατος της Κοραλίας δεν είναι το συναισθηματικό ξεχείλισμα της ορμής, η θυμική έκρηξη (όπως σε τόσους άλλους αυτοχτόνους), αλλά το αντίκρισμα σε πράξη, το αποσταχτικό αποτέλεσμα της φιλοσοφικής και βιοθεωρητικής της στάσης.

Είναι από τις λίγες περιπτώσεις που με κάνει τόσο πολύ να θυμάμαι αυτό που έγραφε ο Camus στο «Μύθο του Σίσυφου»: «Δεν υπάρχει παρά ένα μονάχα σοβαρό φιλοσοφικό πρόβλημα: η αυτοχτονία».

Ε

Από τις τελευταίες εικόνες της μέσα μου, το περασμένο φθινόπωρο πριν φύγω από την Αθήνα για το Παρίσι: η Κοραλία, η Ολυμπία Καράγιωργα, ο Θανάσης Νιάρχος κι εγώ, σε τραπέζι παραθαλάσσια ταβέρνας, κάτω από πολύχρωμες γιρλάντες φώτων, συζητώντας ατέλειωτα, παίζοντας με σπιρτόξυλα και ζωγραφίζοντας στο χάρτινο τραπεζομάντηλο. «Να γράψουμε ένα ομαδικό ποίημα!» προτείνει η Κοραλία, όταν οι άλλες ταχυδακτυλουργίες έχουνε πια εξαντληθεί. (Οι κανόνες του παιχνιδιού είναι γνωστοί: γράφει καθένας δυο τρεις στίχους, τσακίζει το χαρτί να μην φαίνονται, συνεχίζει με τον ίδιο τρόπο επόμενος, και ούτω κάθε εξής. Στο τέλος το διαβάζεις όλο μαζί, σαν ενιαίο). Αρχίζει πρώτη.

Μες στα χαρτιά και τα διάφορα «ενθυμήματα» ψάχνω τώρα και βρίσκω το ομαδικό «ποίημά» μας. Το αντιγράφω εδώ.

(ΘΕΟΤΟΚΑ)

Η ταχύτητα του γλάρου ισούται
με την ταχύτητα του πλοίου.

(ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ)

Τα ξένα βλέμματα αγαπιούνται
και το δικό μου αυτοκτονεί στην Αίγινα.

(ΦΩΣΤΙΕΡΗΣ)

Στον καιρό που θα ρθει έχω κιόλας πεθάνει
Τώρα λάμπω σε γυάλινες πόλεις
Υψωμένα νησιά
Στους καπνούς ενός μάταιου τσιγάρου.

(ΝΙΑΡΧΟΣ)

Ένας ζεστός άνεμος στο γρασίδι
γυαλίζει τις σημαίες του μοναστηριού.

(ΘΕΟΤΟΚΑ)

Κι απ' την δαγκάνα των βουνών
το νερό τρεμάμενο ξεφεύγει.

(ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ)

Θέλω να χορέψω
τη ζαλάδα μου
σ' ένα χορό χρωματιστό.

ΣΤ

Η τελευταία φράση της στο γράμμα που μου έστειλε στις
18.12.76, λίγη ώρα πριν το θάνατό της: «Είναι συγκλονιστικό τ'
ότι ζούμε».

ΠΑΡΙΣΙ, ΜΑΗΣ, 1977

ΑΝΤΩΝΗΣ ΦΩΣΤΙΕΡΗΣ

